

*4ο Επιστημονικό Forum για τη Μείωση της Διακινδύνευσης από
Καταστροφές (HDRRF)*

18-03-2021

**Μπορεί ένας θεσμός να μειώσει τις δυσμενείς περιβαλλοντικές
συνέπειες για τις μελλοντικές γενιές;»**

Δρ. Βασιλική Κ. Βρετού,
Νομικός-Ειδική Επιστήμονας,
Γενική Γραμματεία Συντονισμού
v.vretou@yahoo.gr

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην εποχή μας έχει αναγνωριστεί επίσημα ότι η κλιματική αλλαγή και οι υπόλοιπες σοβαρές συνέπειες της περιβαλλοντικής υποβάθμισης δημιουργούν επιζήμιες συνθήκες και εμποδίζουν την απρόσκοπτη απόλαυση βασικών αγαθών. Αυτό αφορά τόσο τις τωρινές γενιές όσο και κυρίως τις μελλοντικές ανθρώπινες γενιές.

Σε μία εποχή διακινδύνευσης, όπως και η δική μας, πρέπει να συνεκτιμώνται πολλά ζητήματα και δεδομένα, μέσω μίας διεπιστημονικής αλλά και πολυεπίπεδης προσέγγισης. Η αναμόρφωση των σύγχρονων κοινωνιών απαιτεί-εκτός από ένα νέο όραμα- και νέους δυναμικούς θεσμούς, που να μπορούν να διαχειριστούν τα καινοφανή και πολύπλοκα ζητήματα, όχι μόνο για τις τωρινές αλλά κυρίως για τις μελλοντικές γενιές.

Ενα παράδειγμα καινοφανούς και πολύπλοκου ζητήματος που αφορά τις νέες γενιές αλλά και τις μελλοντικές είναι οι αναδυόμενες πανδημίες, όπως ο Covid 19. Η πανδημία δημιούργησε πρωτοφανείς συνθήκες για την καθημερινότητα εκατομμυρίων ανθρώπων, ενώ έθεσε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης όλα τα πεδία της ζωής μας (εργασία, εκπαίδευση, μετακίνηση, διατροφή, ανθρώπινες σχέσεις). Γίνεται φανερό ότι οι αποφάσεις και οι ενέργειες των τωρινών κυβερνήσεων θα έχουν μακροπρόθεσμες συνέπειες,

επηρεάζοντας το μέλλον και τις γενεές που πρόκειται να έρθουν. Επίσης, καταδεικνύεται η ανάγκη διεθνούς συνεργασίας, αλληλεγγύης, σεβασμού στην ανθρώπινη αξία και την οικολογική συνείδηση.

Πρότασή μας είναι ότι εκτός των Κυβερνήσεων και των Υπουργείων, στόχος των οποίων είναι κυρίως το «εδώ και τώρα», χρειάζεται ένας θεσμός που να εισάγει και να μεριμνά για την μακροχρόνια προοπτική και τήρηση με συνέπεια ενός προγράμματος που θα εμπεριέχει και τα συμφέροντα των μελλοντικών γενεών. Αυτός ο θεσμός υπάρχει και ήδη έχει δοκιμαστεί σε άλλες χώρες, με θετικά αποτελέσματα. Αυτός ο θεσμός είναι ο θεσμός του Διαμεσολαβητή ή αλλιώς – όπως είναι ευρέως γνωστός ο διεθνής όρος-του Ombudsman. Με μία ιδιαιτερότητα, ένας Διαμεσολαβητής για τις Μελλοντικές Γενεές (Ombudsman for Future Generations).

1. Η περιβαλλοντική ευθύνη της τωρινής γενιάς ως μία νέα πλανητική ηθική

Auditorium dilemma (Derek Parfit) : η σχέση μεταξύ της τωρινής γενιάς με αυτή των μελλοντικών γενιών. Θεατές σε μία αίθουσα. Οι τελευταίοι έχουν αναγκασθεί να σηκωθούν όρθιοι, προκειμένου να καταφέρουν να δουν το θέαμα. Οι θεατές των μπροστινών καθισμάτων είναι σε πλεονεκτικότερη θέση, χωρίς να ενδιαφέρονται για τους θεατές των πίσω καθισμάτων. Λίγοι θεατές των μπροστινών θέσεων σηκώθηκαν για να έχουν καλύτερη θέση.

Σε ένα άρθρο της πρώην επικεφαλούς της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Mary Robinson) με τίτλο “We need leaders to act in service of future generations” αναφέρεται ότι «Για όλα όσα μας χωρίζουν, θα πρέπει να δημιουργήσουμε γέφυρες μέσα σε αυτήν την περίοδο της παγκόσμιας αβεβαιότητας. Το πιο επείγον από όλα, είναι το χάσμα που υπάρχει μεταξύ της τωρινής και της μελλοντικής γενιάς. Σήμερα

λαμβάνουμε αποφάσεις που θα δημιουργήσουν τον κόσμο μέσα στον οποίο τα παιδιά μας και τα παιδιά αυτών θα ζήσουν¹».

Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, δηλαδή η ανάπτυξη που δεν θα διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες², είναι η αρχή που μαζί με τους σύγχρονους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDG's) επανακαθορίζουν εν πολλοίς το πλαίσιο των οικονομικών δραστηριοτήτων, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνίας. Η φράση του πρώην Ισραλινού Επιτρόπου για τις Μελλοντικές Γενιές, Shlomo Shoham, βρίσκεται στην καρδιά της βιωσιμότητας αλλά και της διαγενεακής ισότητας : *«Το να σκεφτόμαστε για το μέλλον και τον σχεδιασμό του είναι κάτι πολύ περισσότερο από ένα ανθρώπινο ένστικτο και μία ηθική επιταγή-είναι μία αξία από μόνο του».*

Τα τελευταία σαράντα χρόνια το δίκαιο περιβάλλοντος έχει αναπτυχθεί, ώστε να μπορεί να διαχειρίζεται ειδικά θέματα και περιβαλλοντικά προβλήματα που διαχέονται γεωγραφικά σε πολύ μεγάλη ακτίνα, σε σχέση με την εστία όπου πρωτοδημιουργήθηκαν. Επιπλέον, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη εκτός της χωρικής και η χρονική απόσταση που μεσολαβεί μεταξύ συμβάντος και επέλευσης των επιζήμιων συνεπειών. Αυτό το νέο πλαίσιο των περιβαλλοντικών θεμάτων, δημιουργεί νέες απαιτήσεις για ανάληψη ευθύνης από τις τωρινές γενιές.

Συνεπώς, το κέντρο βάρους της θέασης του κόσμου και της κοινωνίας, κατά την άποψή μας, θα πρέπει να μετατοπιστεί με κάποιον τρόπο και να προσθέσει σε αυτό της διεκδίκησης δικαιωμάτων και αυτό της αναγνώρισης μιας αρχής ευθύνης (principle of accountability/responsibility). Δηλαδή, καθήκοντα που να δεσμεύουν και να ισχύουν, και από τον αυστηρό ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα να προσλάβουν ένα «βιοκεντρικό»/πλανητικό χαρακτήρα. Εξάλλου, για κάθε δικαίωμα υπάρχει και μία υποχρέωση προστασίας ή σεβασμού του.

¹ <https://www.oecd.org/greengrowth/we-need-leaders-to-act-in-service-of-future-generations.htm>.

² *Our Common Future*, World Commission on Environment and Development, Oxford University Press, 13th impression 1991, p. 43.

Ωστόσο, πότε «ξεκινάει το μέλλον» και ποιες είναι οι μελλοντικές γενιές; Μία μαξιμαλιστική θεωρία προσεγγίζει τις μελλοντικές γενιές ως μία συνέχεια, η οποία αποτελείται από όλες τις γενεές που πρόκειται να έρθουν («πιθανοί άνθρωποι³»), αλλά ανήκουν στην ευρύτερη κοινότητα, αυτή της ανθρωπότητας. Πηγαίνοντας ένα βήμα παραπέρα, υποστηρίζεται ότι θα πρέπει να προβλεφθούν «νέα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος, που θα προστατεύουν ξεχωριστά φυσικά στοιχεία, χωρίς να χρειάζεται να αποδειχθεί ότι υπάρχει ζημία σε συγκεκριμένο θύμα⁴». Μέσα σε ένα τέτοιο θεωρητικό πλαίσιο, θα μπορούσαν να καλυφθούν και ζητήματα που μέχρι τώρα δεν καλύπτονταν από την ισχύουσα θεωρία των αδικοπραξιών και των ζημιών/περιβαλλοντικών εγκλημάτων, που πάντα συνδέονται με κάποιο θύμα ή περιουσιακό ή φυσικό στοιχείο υπαρκτό και σε χρόνο παρόντα.

Συγχρόνως, πιθανολογούμε ότι μία νέα σύνθεση, που θα συνδυάζει τη θεωρία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, θα λειτουργούσε πιο αποτελεσματικά για την αντιμετώπιση της πρωτόγνωρης πλανητικής οικολογικής κρίσης. «Η περιβαλλοντική ηθική δεν είναι πλήρης, μέχρις ότου μετατραπεί σε πλανητική ηθική, η οποία θα λαμβάνει υπόψη της τις ανθρώπινες υποχρεώσεις σε παγκόσμιο επίπεδο⁵». Η περιβαλλοντική ζημία μπορεί να διαρκέσει για ιδιαίτερα μεγάλο χρονικό διάστημα ή να αποδειχθεί ότι είναι αμετάκλητη ή δρα υπογείως και να εντοπιστεί μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα. Και ακριβώς, στο σημείο αυτό εντοπίζεται η αμέλεια εν πολλοίς των κρατών, τα οποία απέχουν αρκετές φορές από την λήψη μέτρων για την αποσόβηση σοβαρών ζημιών στο περιβάλλον, χρησιμοποιώντας απλά την επίκληση ότι δεν υπάρχει επαρκής επιστημονική βεβαιότητα.

³ "Potential persons".

⁴ Βλ. Anton, K. Shelton, D., *Environmental Protection and Human Rights*, Cambridge University Press, 2011, p. 38.

⁵ Rolston, H., "Rights and Responsibilities on the Home Planet", in *Yale Journal of International Law* 18, 1993, p. 267.

2. Ένας θεσμός για τις μελλοντικές γενιές

Το δικαίωμα σε ένα καθαρό και υγιές περιβάλλον αφορά τόσο τις τωρινές όσο και κυρίως τις μελλοντικές γενεές. Είναι δύσκολο να βρούμε έναν σοβαρό λόγο που θα αποστειρεί στην εποχή μας την αναγνώριση του γεγονότος ότι οι μελλοντικές γενεές μπορούν και πρέπει να είναι αποδέκτες κάποιων δικαιωμάτων. Εκκινούμε από την βάση ότι τα βασικά δικαιώματα εκτείνονται σε όλους τους ανθρώπους, όχι μόνο χωρικά αλλά και χρονικά.

Επίσης, υπάρχει πλέον η βεβαιότητα ότι οτιδήποτε κάνουμε σήμερα επηρεάζει αναπόφευκτα το μέλλον, άρα και τις μελλοντικές γενεές. Αντιθέτως, οι μελλοντικές γενεές δεν έχουν καμία δυνατότητα να μας βλάψουν, ούτε να ζητήσουν κάτι ή να διεκδικήσουν. Ιδίως, στις μέρες μας είναι πολύ έντονο το ονομαζόμενο ως *ecological sleeper-effect* : δηλαδή, ένα αποτέλεσμα που προκύπτει από αποφάσεις τις οποίες λαμβάνουμε τώρα και οι οποίες μπορούν να επιφέρουν αρνητικές συνέπειες μετά από πολλά χρόνια, εξαπολύοντας σε μερικές των περιπτώσεων καταστροφικές συνέπειες⁶.

Οι μελλοντικοί άνθρωποι δεν έχουν την δυνατότητα να εκφράσουν τις απόψεις τους, να διαπραγματευτούν, να ασκήσουν πίεση σε πολιτικό ή διοικητικό επίπεδο. *«Σήμερα, καθώς καθόμαστε στην άκρη της νέας χιλιετίας και μελετούμε τις προκλήσεις ενός νέου μέλλοντος, αντιμετωπίζουμε μία καινοφανή δύναμη της φύσης : τους εαυτούς μας⁷»*. Οι «πλανητικές μας υποχρεώσεις» προς τις μελλοντικές γενεές υπάρχουν, ανεξαρτήτως του ποιοι θα είναι οι μελλοντικοί άνθρωποι και βασίζονται αρχικά σε ένα «άρρητο αίσθημα ηθικής», το οποίο περιβάλλεται από αυτό που ονομάζουμε «περιβαλλοντική δικαιοσύνη» (*environmental justice*).

Ένας θεσμός που 1) μπορεί να εφαρμόσει την περιβαλλοντική δικαιοσύνη, 2) να διαχειριστεί θέματα που ανακύπτουν από τις συνέπειες των δυσμενών περιβαλλοντικών γεγονότων και 3) να λειτουργεί ως εκπρόσωπος

⁶ Barry, B. "Justice Between Generations", in *Law, Morality and Society*, Hacker, P & Raz, J (eds), Oxford Clarendon Press, 1977, pp. 268-284.

⁷ Lubvhenco, J., "Waves of the Future: Sea Changes for a Sustainable World", in *Words Apart. Globalization and the Environment*, James Gustave Speth (ed), Yale School of Forestry and Environmental Studies, Island Press, 2003, Chapter 2, p. 21.

των μελλοντικών γενεών, υπάρχει και ήδη έχει λειτουργήσει σε κάποιες χώρες.

«Ένας εκπρόσωπος (representative) μπορεί να είναι ένας συνήγορος (advocate) που στρέφει ένα ολόκληρο έθνος...προς ένα δημόσιο forum. Ο εκπρόσωπος είναι ένας ενδιάμεσος που μπορεί να διευρύνει τον χώρο του πολιτικού διαλόγου πέρα από τους κυβερνητικούς θεσμούς, και την ίδια στιγμή να φέρνει τις πολιτικές αποφάσεις στην προσοχή του κόσμου για έλεγχο⁸».

Ο θεσμός αυτός μπορεί να είναι ένας Ombudsman/Ombuds με την έννοια του Διαμεσολαβητή ή Επιτρόπου. Ο θεσμός αυτός είναι γνωστό ότι είναι ένας κατεξοχήν εξωδικαστικός εναλλακτικός μηχανισμός επίλυσης διαφορών μεταξύ πολιτών και κρατικών φορέων/δημόσιων υπηρεσιών. Εντάσσεται στο πλαίσιο του συστήματος λογοδοσίας. Έχει ως πρωταρχική αποστολή την υπεράσπιση ζητημάτων δικαιοσύνης και εφαρμογής νομιμότητας (citizen's defender), διενεργεί ελέγχους και συνδιαλέγεται με την πολιτική ηγεσία και την διοίκηση (problem solver). Τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τον διεθνή αυτό θεσμό είναι ένας ικανοποιητικός βαθμός ανεξαρτησίας και αντικειμενικότητάς, η εύκολη πρόσβαση των πολιτών, εξουσία διενέργειας διάφορων ειδών έρευνας, ταχύτητα, πειθώ και σχετικά μεγάλο εύρος αρμοδιοτήτων.

3) Πώς μπορεί να συμβάλει ο θεσμός του Ombudsman στη μείωση των δυσμενών περιβαλλοντικών συνεπειών για τις μελλοντικές γενιές;

Ένας Διαμεσολαβητής για τις μελλοντικές γενεές θα πρέπει να έχει οριοθετήσει το πεδίο δράσης του, αναφορικά με το τι ακριβώς αποτελεί «ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις μελλοντικές γενεές». Επίσης, θα πρέπει να μπορεί να λειτουργεί σε διάφορα επίπεδα. Τέλος, θα πρέπει να έχει εξεταστεί ή διευκρινιστεί ποια από τα πεδία άσκησης πολιτικής ασκούν ιδιαίτερη επίδραση στα συμφέροντα των μελλοντικών γενεών. Ως παράδειγμα, μπορεί να παρακολουθεί, να συμμετέχει και να επιβεβαιώνει εάν ένας νόμος ή

⁸ Urbinati, N., "Representation as Advocacy: A Study of Democratic Deliberation", Political Theory, vol 28 (6), 2000, pp. 758-786.

νομοσχέδιο προστατεύει και προωθεί τα (περιβαλλοντικά) συμφέροντα των μελλοντικών γενεών (Κοινοβουλευτικός Επίτροπος για το Περιβάλλον-Νέα Ζηλανδία, Κοινοβουλευτικός Επίτροπος για τις Μελλοντικές Γενεές-Ισραήλ, 2001). Να παρακολουθεί την αποτελεσματικότητα του περιβαλλοντικού σχεδιασμού και της περιβαλλοντικής διαχείρισης διάφορων προγραμμάτων (Νέα Ζηλανδία) ή τον έλεγχο της υποβάθμισης του αέρα ή της ζημίας που έχει δημιουργηθεί στα συνταξιοδοτικά ταμεία (Κοινοβουλευτικός Επίτροπος για τις Μελλοντικές Γενεές-Ισραήλ).

Το 2007 στην Ουγγαρία ψηφίσθηκε νόμος με τον οποίο συστάθηκε ο Κοινοβουλευτικός Επίτροπος/Ombudsman για τις Μελλοντικές Γενεές. Είχε αρμοδιότητα ελέγχου όλων των θεμάτων που θα μπορούσαν να επηρεάσουν το συνταγματικό δικαίωμα των πολιτών σε ένα υγιές περιβάλλον ή που θα μπορούσε να έχει πιθανή επίδραση σε ζητήματα μακροχρόνιας περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Αυτός ο Επίτροπος για τις Μελλοντικές Γενεές μπορούσε να εμπλακεί σε ζητήματα που απαιτούν μακροχρόνια στρατηγική, παρέχοντας συμβουλευτική υποστήριξη στην κυβέρνηση σε θέματα όπως προστασία των ιστορικών μνημείων, εναλλακτικές πηγές ενέργειας, βιώσιμες πόλεις (κλπ).

Συγχρόνως, συνεργάζεται τόσο με την κοινωνία των πολιτών όσο και με την επιστημονική και πανεπιστημιακή κοινότητα. Ο Ούγγρος Επίτροπος για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα καθώς και ο Ούγγρος Ombudsman για τις Μελλοντικές Γενεές εξέδωσαν ανακοίνωση στις 20 Νοεμβρίου 2020- την παγκόσμια ημέρα για τα δικαιώματα του παιδιού- η οποία ουσιαστικά αποτελούσε ένα μήνυμα που κάλυπτε τα βασικά ζητήματα που έχουν ανακύψει με την πανδημία. Χαρακτηριστικά αναφέρεται στην ανακοίνωση ότι τα δικαιώματα των παιδιών δεν είναι απλές αξιώσεις, αλλά συνταγματικοί κανόνες.

Η Φινλανδική Κοινοβουλευτική Επιτροπή για το Μέλλον με αφετηρία το 1993 θεωρείται ως ένα καινοτόμο πολιτικό σώμα. Καλλιεργεί και προωθεί τον διάλογο για θέματα που ενδιαφέρουν το μέλλον της κοινωνίας τους, συντάσσει εκθέσεις και τις φέρει προς συζήτηση στην κυβέρνηση (πχ. κλιματική αλλαγή, δημογραφικές αλλαγές). Ουσιαστικά, λειτουργεί ως think-

bank του Φινλανδικού Κοινοβουλίου και με τον τρόπο αυτό αλλάζει σιγά-σιγά η προσέγγιση των πολιτικών για την διαχείριση των θεμάτων, υιοθετώντας μία περισσότερο μακροπρόθεσμη σκέψη.

Αντίστοιχος θεσμός ιδρύθηκε και στην Ουαλία 2011 καθώς μάλιστα η Ουαλία είναι μία από τις λίγες χώρες που η κυβέρνησή της έχει θεσπίσει νόμο για τις μελλοντικές γενεές. Ο ρόλος του κυρίως συμβουλευτικός και υποστηρικτικός προς τις δημόσιες και κρατικές υπηρεσίες. η Ουαλή Επίτροπος για τις Μελλοντικές Γενιές την άνοιξη 2020 κατέθεσε προς την Κυβέρνηση πέντε συστάσεις/προτάσεις που σχετίζονται με ανάκαμψη από την πίεση και οπισθοχώρηση που επέφερε ο Covid σε σημαντικούς τομείς της καθημερινής μας ζωής⁹. Οι προτάσεις της αφορούν μία μακροπρόθεσμη χάραξη μέτρων και επίτευξη στόχων που θα ευνοήσουν και τις μελλοντικές γενιές, όπως 1) Ανάπτυξη πακέτου οικονομικών κινήτρων που θα δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας που θα σχετίζονται με την πράσινη ανάπτυξη (πχ. ενεργειακή αναβάθμιση σπιτιών), 2) Επένδυση στην ψηφιακή δικτύωση και επικοινωνία καθώς και στα ασφαλή μέσα μαζικής μεταφοράς.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όπως πολλές ασθένειες ή περιβαλλοντικές κρίσεις, έτσι και ο COVID-19 είναι ουσιαστικά μία κρίση που επηρεάζει τα παιδιά (“children’s crisis¹⁰”). Χαρακτηριστικά και ίσως όχι τόσο υπερβολικά αναφέρεται ότι ο COVID 19 μπορεί να οδηγήσει σε οπισθοδρόμηση της όποιας προόδου έχει επιτευχθεί και αφορά τα παιδιά. Η δε οπισθοδρόμηση μπορεί να άγει την κοινωνία και οικονομία σε 20 ή ακόμα και 30 χρόνια πριν!

Ουσιαστικά, η γενιά η οποία αποτελείται από τα σημερινά παιδιά, έχει ονομαστεί “Covid kid’s”. Προς αυτά τα παιδιά η παγκόσμια κοινότητα έχει «Ηθική Υποχρέωση» (“moral obligation”) να εξασφαλίσει ότι τόσο αυτά όσο και οι μελλοντικές γενιές «...δεν θα είναι επιβαρυνμένες από ένα βουνό χρέους,

⁹ https://www.futuregenerations.wales/resources_posts/welsh-government-budget-must-signal-a-change-in-direction-to-reset-our-economy.

¹⁰ <https://www.unicef.org/media/86881/file/Averting-a-lost-covid-generation-world-childrens-day-data-and-advocacy-brief-2020.pdf>.

ζώντας σε έναν κατεστραμμένο πλανήτη¹¹». Με τον Covid 19 δοκιμάζεται η παγκόσμια αλληλεγγύη και η συνεργασία, ενώ από την άλλη επιβεβαιώνεται ότι ένα καλύτερο μέλλον μπορεί να εξασφαλιστεί μόνο με γρήγορη και αποτελεσματική δράση στο παρόν. Η ίδια η Ευρωπαϊά Ombuds, Emily O'Reilly, πρόσφατα παραδέχθηκε ότι η θεσμική εκπροσώπηση των συμφερόντων των μελλοντικών γενεών είναι απαραίτητη στο επίπεδο τουλάχιστον της ΕΕ.

Ο Καθηγητής Andrew Dobson έτος 1996 είχε αναφέρει χαρακτηριστικά ότι *«Είναι ξεκάθαρο πως θα υπάρξουν μελλοντικοί άνθρωποι, θα έχουν συμφέροντα και ό,τι κάνουμε σήμερα θα τους επηρεάσει...Επιπλέον,... αυτά τα συμφέροντα είναι ικανά εκπροσώπησης, και τελικά, ενώ είναι τελείως αληθινό ότι δεν μπορούμε να γνωρίζουμε ποια θα είναι ακριβώς τα συμφέροντα/ενδιαφέροντα των μελλοντικών ανθρώπων, μπορούμε να είμαστε σχεδόν σίγουροι ότι θα επιθυμούν τόσο ένα βιώσιμο περιβάλλον, μέσα στο οποίο θα μπορούν να ζήσουν, καθώς (θα επιθυμούν) και τη δυνατότητα ικανοποίησης των βασικών αναγκών τους¹²»*.

¹¹ UN Secretary-General Statements and Messages, SG/SM/20440/22.11.2020 “ G20 Summit.

¹² Dobson, A., “Representative democracy and the environment” in Democracy and environment, Laferty, W. & Meadowcroft, J. (eds), Cheltenham: Edward Elgar, 1996, p. 132.